

KRONIKA**In memoriam: Karl Ruppert (1926–2017), mentor in mecen slovenske geografije**

V preteklem letu, 29. marca 2017, se je v 91. letu starosti od nas in bližnjih poslovil prof. dr. Karl Ruppert, eden vidnejših evropskih geografov preteklega stoletja. V drugi polovici 20. stoletja je namreč zasnoval in izpilil teorijo/metodo socialne geografije, ki je izrazito vplivala na razumevanje dejavnikov, ki so (pre)oblikovali podobo prostorske stvarnosti oziroma tistih deležnikov, ki nenehno delujejo v sferi sodobne kulturne pokrajine. Njegov interes za preučevanje procesov tranzicije iz agrarne v industrijsko družbo, posebno še na območju Srednje in Jugovzhodne Evrope ter Alp, je imel odločilen vpliv na geografsko preučevanje in dojetje prostorske stvarnosti ne le v Nemčiji in v nemško-govorečih deželah, ampak tudi na območju nekdanje Jugoslavije, izrazito pa v Sloveniji, na Hrvaškem in v Makedoniji. V okviru sredstev, ki jih je pridobil za delovanje Inštituta za gospodarsko geografijo na Münchenski univerzi, je duhovno in finančno podpiral raziskave ter štipendiral študijske obiske slovenskih, hrvaških, italijanskih in avstrijskih geografov v Nemčiji. Njegova poglobljena predavanja na univerzah omenjenih držav in sodelovanje pri terenskih raziskavah, so bila vedno znova izvir idej, ki so jim »geografski tradicionalisti« sčasoma le pričeli priznavati njih vrednost in pomen.

Karl Ruppert se je rodil 15. januarja 1926 v družini osnovnošolskega učitelja. Otroška in najstniška leta je preživel Offenbachu, v pokrajini Hessen, kjer ga je doletela usoda nemških fantov tistega obdobja: leta 1944 so ga vpoklicali v *Wehrmacht*, kjer je v okviru protiletalskega topništva deloval na ozemlju Italije do konca druge svetovne vojne. V ameriškem vojnem ujetništvu je preživel skoraj leto dni. Z odliko je v naslednjem letu maturiral in se na frankfurtski univerzi vpisal v študijski program Matematika, fizika in geografija. Že na začetku študija ga je navdušil profesor Wolfgang Hartke, ki je dobobra vplival na njegovo kasnejšo poklicno in življenjsko pot. Profesor Hartke je mladega študenta zaposlil kot strokovnega sodelavca in mu stal ob strani pri oblikovanju doktorske disertacije z naslovom »Aktivnosti ljudi pri ohranjanju kulturne pokrajine v južnem Hessen-u«. Leta 1952 se je poročil z Irmgard Schmid (1926–2014); v njuni, s krščanskimi vrednotami prepojeni družini, se jima je rodila hčerlka Mechthild, ki se je po študiju dietetike poročila na visokogorsko kmetijo v bavarski Algäu. Tam, v kraju Wertach/Jungholz, sta pokojna tudi pokopana. Karl Ruppert je bil navdušen hribolazec, nekaj njegovih temeljnih del je zasnoval v najetem počitniškem bivališču na bavarski kmetiji, v alpskem turističnem središču Lenggries.

Bavarska je postala dom in zaposlitev družine Ruppert šele za tem, ko je bil Wolfgang Hartke ustoličen za rednega profesorja na Geografskem inštitutu Münchenske Tehniške visoke šole in ko je k sebi pritegnil takrat že frankfurtskega znanstvenega asistenta. Karl Ruppert se je v prvih letih delovanja v Münchnu izkazal z obsežnimi terenskimi raziskavami, ki jih je leta 1959 zaključil z odliko ocenjeno habilitacijo z naslovom »Pomen vinogradništva in soslednih kultur za socialnogeografsko diferenciacijo agrarne pokrajine na Bavarskem«. Na tej osnovi je bil izvoljen za docenta in šest let za tem, po upokojitvi prof. Ericha Thiel-a, je bil imenovan za predstojnika Inštituta (Oddelek) za gospodarsko geografijo na Ekonomski fakulteti Univerze v Münchnu. Dve leti, tudi v času študentskih nemirov leta 1968, je deloval kot dekan fakultete. S premišljenim delovanjem mu je uspelo takrat vzdrževati neokrnjen, reden pedagoški in raziskovalni program. Leta 1991 se je upokojil in nekaj let kasneje z nejevoljo pospremil ukinitvev študijskega programa Ekonomska geografija in kasnejšo vključitev inštituta, ki ga je vodil celih 26 let, v multidisciplinarno Fakulteto za geoznanosti.

Pri izbiri sodelavcev je Karl Ruppert stremel k zaposlitvi mlajših geografov, ki so izkazovali voljo in interes delovati v raziskovalnem timu. V sodelovanju z bavarskimi oblastmi in univerzo je za inštitut izbral še dve profesorski mesti (izr. prof.), ki sta ju v začetku sedemdesetih let zasedla mlada dr. Franz Shaffer in dr. Jörg Maier, kasnejša redna profesorja in predstojnika geografskih oddelkov v Augsburgu in Bayreuthu. Poleg tega je uspel preko projektov pridobiti sredstva za financiranje obiskov iz tujine in zagotoviti sredstva za tiskanje znanstvenih razprav. Med leti 1966 in 1992 je izšlo 37 velikoformatnih

številkk strokovne revije *Münchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie* (Monaške študije k socialni in gospodarski geografiji), v kateri so bila objavljena številna dela slovenskih geografov. Občasno so izšli tudi zvezki *WGI-Berichte zur Regionalforschung* (Poročila Gospodarsko-geografskega inštituta o prostorsko relevantnih raziskavah), ki so bili posvečeni načrtovanju prostorskega razvoja občin ali območij na Bavarskem oziroma v Nemčiji.

Socialna geografija, ki ji je Karl Ruppert utrl pot na domače in mednarodno prizorišče, izhaja iz sodelovanja in razprav med Avstrijcem Hansom Bobekom in Nemcem Wolfgangom Hartke-jem v predvojnem Berlinu. Medtem, ko so se (družbeni) geografi v prvi polovici 20. stoletja trudili opisovati fiziognomijo in (deloma) genezo določene pokrajine, je socialna geografija videla zatečeno (kulturno) pokrajino kot odraz preteklih in odsev sedanjih kompleksnih družbenih procesov v njej. Omenjena teorija je posledje zaznamovala geografska raziskovanja v Nemčiji in drugod v Evtropi. Oprijelo se je ime »Münchenska šola družbene geografije (*Müncher Schule der Humangeographie*). Omenjeno razumevanje kulturne pokrajine sta prvič utemeljila Karl Ruppert in Franz Schaffer v razpravi *Zur Konzeption der Sozialgeographie* (K razumevanju socialnogeografskega koncepta), ki je bila leta 1969 objavljena v 21. številki *Geographische Rundschau*. Dodobra pa je ta pogled leta 1977 utrdila knjiga, oziroma učbenik *Sozialgeographie*, v avtorstvu že omenjenih avtorjev in njunih sodelavcev J. Maierja in R. Paeslerja. Prevedena je v 6 jezikov, tudi v japonščino, nam jezikovno najbližja pa je njena hrvaška različica. V tej knjigi je bistvo socialne geografije povzeto v naslednjem stavku: »... je znanstveni pristop ki prispeva k razumevanju vsebine in prepletenosti prostorskih oblik ter soodvisnih prostorskih procesov, ki izhajajo iz temeljnih dejavnosti človeka delujočega v in iz okvirov specifičnih družbenih skupin ...«

Raziskovalni duh Karla Rupperta je bil pretežno usmerjen v tri geografska območja evropske celine: Bavarsko, Srednjo ter Jugovzhodno Evropo. V sodelovanju z bavarsko deželno vlado je pomembno prispeval k uravnoteženemu načrtovanju razvoja predalpskega podeželja, v sodelovanju z avstrijskimi geografi je deloval na naravovarstvenem področju in si prizadeval za oblikovanje zaščitene območij v Alpah, stkal pa je tudi tesne stike s planerji in geografskimi kolegi iz nekdanje Jugoslavije, kjer ga je zanimal predvsem vpliv turizma na preobrazbo kulturne pokrajine v Alpah in Sredozemlju ter preslojevanje iz globoko ruralne v urbano družbo 20. stoletja. Da je bilo njegovo delo cenjeno pričajo tudi priznanja in nagrade Akademije za prostorske študije in deželno načrtovanje, s sedežem v Hannoveru; Bavarskega ministrstva za okolje in prostor; Avstrijskega društva za raziskovanje in načrtovanje prostorskega razvoja in Združenja za preučevanje Jugovzhodne Evrope (*Südosteuropa Gesellschaft*), s sedežem v Münchnu. Matična država mu je leta 1997 podelila državno odlikovanje Križ za zasluge za narod 1. reda, Avstrijsko geografsko društvo pa ga je leta 2006 odlikovalo z Medaljo Franza von Hauerja, to je z najvišjim priznanjem, ki ga podeljuje. Za zasluge pri bogatjenju geografske misli in stkanju vezi med narodi so Karla Rupperta imenovali za častnega člana geografskih društev Madžarske, Hrvaške in Slovenije.

Medtem, ko so se zahodnoevropski geografi po drugi svetovni vojni izogibali stikov s kolegi iz komunistični držav in so se ti, v strahu pred represalijami v lastni državi, povezovali prednostno s kolegi sorodnih »socialističnih nazorov« (na primer slovenski geografi poglobljeno s poljskimi geografi), je Karl Ruppert, kot eden prvih zahodnoevropskih geografov, sprožil in poglobljal stike prek »železne zaves« – s kolegi iz Madžarske (György Enyedi), Hrvaške (Mladen Friganović, Ivan Crkvenčič), Makedonije (Mitke Panov) in Slovenije (Vladimir Klemenčič). Težišče vseh povezav Karla Rupperta z geografi Jugovzhodne Evrope je izhajalo iz prijateljstva z Vladimirjem Klemenčičem. Spoznala sta se v poznih petdesetih letih prejšnjega stoletja, njun skupen strokovni interes pa je bil tako nemško kot jugoslovansko geografijo opleniniti z novim, specifičnim pogledom na prostorsko stvarnost – s socialnogeografsko metodo.

Slovenska geografska stroka je s terenskimi raziskavami spodbujala medrepubliško strokovno sodelovanje. Najbolj intenzivno so potekali terenski seminarji slovenskih in hrvaških geografov, nanje pa so bili obdobjno vabljeni tudi kolegi iz tujine. Vihar znotraj slovenske in jugoslovanske stroke je s svojim pogledom na geografijo leta 1969 sprožil Karl Ruppert na simpoziju v Ruskamenu pri Omišu (glej Svetozar Ilešič, *Geografski vestnik* 41 (1969), str. 81–92 in 148–149), ko je izhodišče za razumevanje

geneze neke pokrajine postavil v socialnogeografski kontekst. Odtlej je bil pogost gost in soinicator geografskih raziskav v Sloveniji – spodbudil je na primer raziskavo zamiranju slovenskih planin, o učinkih turizma in prostočasnih dejavnostih, o spremembah v kulturni pokrajini zaradi zaposlovanja delovne sile v tujino. Najbolj kompleksno terensko raziskavo sodelavcev njegovega, ter skopskega in ljubljanskega geografskega inštituta pa je organiziral leta 1979 v Južni Makedoniji (Ohrid). Karl Ruppert je dojemal Jugoslavijo, in še posebej Slovenijo, kot laboratorij za preučevanje transformacije tradicionalne v sodobno, zahodno družbo in, posledično, v tem okolju je našel idealno okolje za preverjanje socialnogeografskih metod in teorije. Središče črpanja socialno-geografske misli je bil nedvomno njegov Inštitut za gospodarsko geografijo na Ekonomski fakulteti v Münchnu. Tja so prihajali nadebudni geografi iz drugih nemških geografskih središč, Italije, Avstrije, Madžarske in Jugoslavije. Študentske geografske ekskurzije so obiskovale inštitut, se seznanjale z delom sodelavcev, profesor Rupert pa si je vedno vzel dan ali dva, da bi skupino popeljal v alpsko predgorje (Tegersee). Več kot ducat slovenskih geografov je, ob ustreznem nemškem financiranju, gostovalo za daljše obdobje v stavbi univerze na Leopoldstrasse 22. Mednje sodim tudi podpisani. Navkljub navidezni strogosti predstojnika Karla Rupperta, je bilo vzdušje in delo na inštitutu izjemno sproščeno. Zaželeno je bilo, da sodelavci spremljamo tujejezično literaturo, predvsem angleško in francosko (meni je pripadla naloga, da sem ob slovenščini in srbohrvaščini moral posredovati vsaj okvirne informacije iz ruskih geografskih objav) in se posvečamo raziskovalnim projektom, ki jih je inštitut prejel v izdelavo. Delavnik ni bil časovno opredeljen, le delo je bilo treba opraviti v roku. Ritualni, ki so jih na inštitut vnesli mladi Ruppertovi sodelavci

IRMA FOTOČNIK SLAVIČ

Slika 1: Dolgoletni sodelavci in prijatelji (od leve): Karl Ruppert, Mirko Pak in Vladimir Klemenčič, tvorci in dolgoletni ambasadorji socialne geografije v Nemčiji, Sloveniji in v širšem evropskem prostoru, ob obeležitvi 80-letnice Vladimirja Klemenčiča v Podgorju pri Kamniku leta 2006.

Slika 2: Karl Ruppert v svoji tipični »akciji«, ko je ob koncu uradnega terenskega programa v Podgorju pri Kamniku leta 2006 takoj izkoristil proste minute in stopil do bližnjega kmeta ter se z njim pogovarjal o zemljiščih, razmerah na trgu in podobnem (od leve: Karl Ruppert, Marijan M. Klemenčič in kmet iz Podgorja).

IRMA POTOCNIK SLAVIČ

so še posebej popestrili posamezne dneve, saj so vključevali: četrtkov popoldanski pogovor ob kavi in sladici pri predstojniku, sredino dopoldansko plavanje v mestnem kopališču in petkovo skupno kosilo v izbrani restavraciji.

Brez naveze Ruppert - Klemenčič podpisani ne bi lastno življenjsko pot nikoli usmeril v socialno-geografsko raziskovanje in visokošolsko poučevanje. Vabilo iz Münchna je prispelo teden dni po diplomi leta 1971. Zaposlitev je bila povezana z raziskovalnim projektom, ki ga je nemška raziskovalna fundacija namenila Ruppertovemu inštitutu. Sicer pa me je takrat že čakalo delovno mesto na idrijski gimnaziji; pri turistični agenciji, pri kateri sem bil sezonsko že zaposlen, pa so bili prepričani, da se bom pri njih redno zaposlil. Čez noč sem, temu navkljub, postal ekonomski migrant, ki se mu je nasmihal zametek akademske kariere. S Karlom Ruppertom sva vseskozi komunicirala izključno poslovno – kot strokovna kolega. Ne zanikam, da bi ne imel celo nekaj »rešpekta« do njegove (visoke) postavbe, (jasnega) pedagoškega nastopa in (širokega) geografskega znanja. Zato me je prijetno presenetilo, ko mi je pred desetletjem in pol čestital ob izvolitvi za dekana Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem in še posebej, ko mi je 2016 posredoval lično, z umirjeno roko napisano čestitko ob imenovanju za dopisnega člana akademskega združenja *Südosteuropa Gesellschaft*. Osebno bom pogrešal iskrive ideje in jasne formulacije, ki jih je vedno znal utemeljevati bodisi z empiričnimi podatki, bodisi z rezultati terenskih raziskav. Ob smrti prof. dr. Karla Rupperta slovenska geografija pogreša razumevajočega strokovnega mentorja in mecena, ki je dovršen del svojega strokovnega delovanja posvetil ljudem, kolegom v stroki in procesom, ki so delovali in delujejo v slovenski pokrajini.

Anton Gosar